

Elina Vaara ja Viro

1. Varhaiset kosketukset

Elina Vaara on todennäköisesti saanut ensimmäisen henkilökohtaisen tuntu-
man Viron kirjallisuuteen 1920-luvun alussa, jolloin hän luki Katri Valan ke-
hotuksesta Friedebert Tuglasin novellikokoelman *Kohtalo*. Virolaisella kir-
jailijalla oli hänen mielestään ”jättiläismäinen mielikuvitus” ja kirja oli ”kaa-
mean mystillinen” (Elina Vaara Katri Valalle 24.11.1922). Parin viikon kulut-
tua Elina Vaara kuitenkin tuli toisiin ajatuksiin: novelleissa oli sittenkin liikaa
”aistikiihotusta”. Hän kaipasi ”enemmän udunhienoa aavistusta, ei pelkkää
veren hehkua” (Elina Vaara Katri Valalle 6.12.1922). Luonnehdinta sopii hy-
vin Elina Vaaran omaankin tuonaikaiseen lyriikkaan.

Virolaisen kirjallisuuden tuntemus jäi 1920-luvun alun nuorten runoilijoi-
den keskuudessa ehkä senkin takia vähäiseksi, että tulenkantajien ryhmä oli
orientoitumassa kauemmas Euroopan sydämeen. Eritoten Olavi Paavolainen
ohjaili kirjallista joukkoaan kohti Ranskaa, tosin kyllä aika kevein tunnuksin.
Oikeastaan vain Elsa Enäjärvi ja Martti Haavio tekivät Suomessa tunnetuksi
virolaista kirjallisuutta. He julkaisivat artikkeleita ja käännöksiä mm. nuorten
runoilijoiden hyvin tuntemissa Nuoressa Voimassa, Tulenkantajien albumeissa
ja Panussa (Saarenheimo 1966, 85–86). Elsa Enäjärvi esitteli Nuoressa Voi-
massa jo niin varhain kuin vuonna 1922 Kristian Jaak Petersonin, jota hän
kuvaili kansansa ensimmäiseksi runoilijaksi, Suomeen sovitettuna Jaakko Ju-
teinin aikalaiseksi (Eklund 1922, 388–392).¹

Pari vuotta Elsa Enäjärven artikkelin jälkeen Martti Haavio kirjoitti kat-
sauksen Viron uusimmasta runoudesta Tulenkantajien ensimmäiseen albumiin.
Kohteina olivat lyyrikot Marie Under, Henrik Visnapuu, Johannes Barbarus,
August Alle, Jaan Kärner ja Johannes Semper. Todennäköisesti Elina Vaara

¹ Elsa Enäjärvi-Haavio esiintyy lähes kahdenkymmenen vuoden aikana tämän artikkelin läh-
teissä nimillä Elsa Eklund, Elsa Enäjärvi, Elsa Enäjärvi-Haavio ja Elsa Haavio. Tekstissä käytän
kuitenkin 1920-luvun lähteissä nimeä Elsa Enäjärvi, 1930-luvulla Elsa Enäjärvi-Haavio.

sai jo tässä vaiheessa tietoa Henrik Visnapuusta, jonka runoja hän seuraavan vuosikymmenen lopulla käänsi suomenkieliseen asuun. Martti Haavio esitteli Visnapuun tuotantoa siihen mennessä ilmestyneiden kokoelmien pohjalta, oivaltaen jo tämän ominaislaadun. Erityisesti *Amores*-kokoelma oli herättänyt virolaisessa lukijakunnassa sekä ihastusta että tyrmistystä. Se oli sekoitus kyy-nisyyttä, pessimismia, myrskyä ja paatosta. Visnapuu tyyntyi kuitenkin esi-koiskokoelmansa jälkeen ja alkoi tavoitella jalostuneempia, tunnepohjaltaan hillitympiä ja hartaampia muotoja. Visnapuun rakkausrunoihinkin tuli senti-mentaalista lempeyttä. Kansainvälisyys oli selvästi havaittavissa tämän maail-manmatkaajan lyriikassa. Haavion mielestä Visnapuun luonnonrunot nousi-vat kuitenkin syvältä virolaisesta maaperästä, kun tämä kuvaa idyllisiä juhan-nusöitä ja koivunkoristamia tupia, niityiltä helkkyviä lauluja ja vaikenevia nurmia. *Amores*-kokoelma saattoi sittenkin olla vain keikailua boheemisuu-den lainapuvussa, koska Visnapuulle olivat läheisiä myös eron, yön ja kuole-man aihepiirit (Haavio 1924, 63–64).

Elsa Enäjärvi puolestaan käänsi vuonna 1924 suomeksi *Ihmisen varjo*-nimisenä julkaistun kokoelman virolaista novellikirjallisuutta ja esitteli vuotta myöhemmin Tulenkantajien albumissa Albert Kivikasin. Samana vuonna 1925 oli lisäksi Martti Haavion toimittamassa Panu-lehdessä suomennos Friede-bergtuglasin novellista ”Vallankumous”. Kääntäjää ei mainita, mutta se saat-taisi olla Elsa Enäjärvi, jonka edellämainitusta käännösvalikoimasta oli ni-menomainen tieto Tuglas-suomennoksen yhteydessä. *Ihmisen varjossa* oli Tuglasin novellitaitteesta näytteenä ”Tuomen helpeet”, ”Kesäyön rakkaus” ja ”Ihmisen varjo”. Lisäksi Martti Haavio toimitti Panuun virolaisesta kirjalli-suudesta käännöksiä mm. Ridalan, Koidulan ja E. Ennon tuotannosta. Haa-vion suomentamia virolaisia runoja ilmestyi noihin aikoihin monessa muus-sakin lehdessä (Tynni-Haavio 1978, 146). Henkilökohtaisiakin yhteyksiä Elsa Enäjärvi ja Martti Haavio välittivät virolaisten ja suomalaisten kirjailijoiden kesken. Niinpä Elina Vaara tiedotti Kaarina Höglundille (Anna Kaari), että hänet on kutsuttu Enäjärvelle ”tänä iltana klo 7, koska tri Anni haluaa tutus-tua” (Elina Vaara Kaarina Höglundille 24.3.1926).

Nuorten kirjailijoiden tietämys virolaisesta kirjallisuudesta oli siis karttu-nut miltei yksinomaan Elsa Enäjärven ja Martti Haavion aktiivisuuden ansi-osta. Heidät tunnettiinkin hyvin Suomenlahden eteläpuolella veljeskansan kir-jallisuuden, kielen ja yleensä kulttuurin asiantuntijoina. Kun joukko virolaisia kirjailijoita vieraili Helsingissä keväällä 1930, Johannes Semper sanoi selos-tuksessaan Loomingissa, että nuori pari Haavio ”tuntui melkein kuin omilta ihmisiltä” (peaaegu oma inimestena tunduvad Martti Haavio ja Elsa Enäjärvi, noor kirjanduslik abielupaar – –). (Semper 1930).

Tulenkantajat-lehti julkaisi viimeisenä ilmestymisvuotenaan kokonaisen aukeaman Marie Underista ja Henrik Visnapuusta. Lauri Viljasen ja P. Mustapään suomennosten yhteydessä oli myös Mart Raudin esittely näistä kirjaili-

joista. Ennen kirjailijavierailua 1930 oli samassa lehdessä Otto Krustenin hauska pilapiirrosarja virolaisista kirjailijoista.

2. Kirjailijavierailut 1930 ja 1931

Virolaisia kirjailijoita vieraili Suomessa keväällä 1930. Elina Vaaran läsnäoloa ei näy eri tilaisuuksien selostuksissa eikä hän itsekään tästä 1970-luvun puolimaissa tehdyssä laajassa haastattelussa mainitse.² Vierailu oli kuitenkin suuri menestys ja siitä kerrottiin niin paljon eri lehdissä, että Vaaran on täytyntä olla siitä tietoinen. Suomen Kirjailijaliitto isännöi kolmipäiväistä vierailua ja oli järjestänyt monipuolisen ohjelman. Vieraat kuvattiin monissa lehtitaloissa (ks. mm. Suomen Kuvalehti 17.5.), kustantajat osoittivat vieraanvairausuutta ja vieraille järjestettiin teatteriesityksiä ja retkeilyjä. Virallisemmalla tasolla huomionosoituksista vastasivat Viron lähettiläs ja pääkonsuli, mutta yleisölläkin oli mahdollisuus kuulla kirjailijavieraita. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran juhlasalissa oli vieraiden yhteiseiintymisen (Tynni-Haavio 1978, 289–292). Myös Viron kirjallisissa lehdissä kerrottiin vierailusta, ja mm. Loomingin toimittajan selostuksesta oli lyhennelmä Tulenkantajissa (9–10 / 1930).

Luultavasti mainitsemani vierailu sai Lauri Viljasen kirjoittamaan huomiota herättäneen artikkelin ”Eestin kautta Eurooppaan”. Hän sanoi noiden päivien antaneen sekä ihastuttavan että ”imponeraavan” todistuksen siitä, mikä joukko loistavia eurooppalaisia kykyjä naapurimaan kirjallisuudessa oli. Viljanen valitti sitä, että isäntien asema oli todella nolo, kun he eivät tunteneet riviäkään useimpien virolaisten tuotannosta. Vielä pahempaa oli se, että he ”eivät olisi voineet seurata kirjailijoita kehittyneessä ja laajanäköisessä kosmopoliittisessa kirjallisuusharrastuksessa”. ”Mikä määrä tietoja ja tyylielämyksiä, Venäjän, Saksan, Ranskan ja Englannin kirjallista sivistystä on kulkenut virolaisten aivojen läpi.” Kirjoittaja vaati, että mitä pikimmin olisi käännettävä virolaista kirjallisuutta suomeksi ja että ennen kaikkea pitäisi oppia veljesmaalta sitä älylistä uteliaisuutta, joka oli nuoren, elinkelpoisen sivistyksen tuntomerkki (Viljanen 1930).

Huomattavia konkreettisia tuloksia virolaisvierailusta ei kuitenkaan vielä saatu (Tynni-Haavio 1978, 293), mutta vastavierailu tehtiin seuraavana keväänä. Elina Vaarakin pääsi Tallinnaan ja Tarttoon. Osanottajista, sekä isännistä että vierailijoista, on ryhmäkuva (ks. esim. Saarenheimo 1966, kuvaliite). Elina Vaara muistaa kirjailijahaastattelussaan tuosta vierailusta hämmästyttävän tarkkoja yksityiskohtia. Virossa vierailua selosti Loomingin toi-

² Tämä artikkeli perustuu suurelta osalta Elina Vaaran Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkistossa säilytettyihin haastattelunauhoihin ja kirjalliseen jäämistöön.

mittaja Johannes Semper. Eri syistä olivat joutuneet peruuttamaan matkansa Arvid Järnefelt, V. A. Koskenniemi ja Joel Lehtonen. Sen sijaan olivat saapuneet ”Turjanlinna suur mogul” Ilmari Kianto, jonka omaperäinen tunnusmerkki jo silloin oli ”karuhammas sametkuuel märkis seda ürgsust”. Kiannon lisäksi vanhemman polven edustajia olivat Artturi Järviluoma ja Arvi Järventaus, nuorempia taas tulenkantajat Olavi Paavolainen ja Lauri Viljanen. Naiskirjailijoiden osuus Suomessa oli Semperin mukaan hämmästyttävän suuri, ja mukana heistä oli mm. Elsa Soini, jonka toimittaja jo edellisvuotisen Suomenvierailun aikana oli pannut merkille Pärnun tenniskilpailun tähtenä (Semper 1930). Edelleen Semper mainitsi Sinisen Kirjan toimittajan Kersti Bergrothin ja vähäpuheisen Elina Vaaran, josta hän hiukan arvoituksellisesti sanoi: ”— kes luuletisi ettekandes pilguga järele kaob oma luulelennule” (— joka runoja esittäessään katseellaan seurasi omaa runolentoaan) (Semper 1931). Elina Vaara oli näet kovin ujo lausumaan omia runojaan Tarton yliopiston juhlasalissa mutta sai puhetaidon opettajalta Aino Suitsilta rohkaisua.

Suomalaisia vieraita juhlittiin jo Tallinnassa upean illallisen aikana. Elina Vaara sai pöytäseurakseen henkevän Gustav Suitsin, jonka kanssa hän keskusteli ”mm. Suitsin hyvin tuntemasta Saima Harmajasta”.³ Elina Vaara antoi suuren arvon pöytänaapurinsa huomiolle, koska hän ujona nuorena naisena tunsii jäävänsä erityisesti Kersti Bergrothin varjoon. Bergrothilla oli Vironmatkalla lukuisia erilaisia pukuja, niin pitkiä kuin lyhyitäkin. Niihin kuului monenlaisia asusteita, joista vallankin rikinvihreät kyynärpäihin yltävät hansikkaat vetivät katseita puoleensa. Säilyneestä ryhmäkuvasta päätellen myös kettupuuhkat naisten hartioilla kuuluivat matkapuvustoon, vaikka keväisen Tarton puut ja pensaat olivat täydessä kukoistuksessaan.⁴

Tallinnasta matkustettiin junalla Tarttoon. Elina Vaara ei vielä ollut täysin irtautunut Suomesta ja hän sanoikin kaipaavansa pikku tytärtään. Mutta Elsa Soini lohdutteli: ”Odotahan kunnes pääsemme Tarttoon. Siellä kaikuu joka käänteessä ’armastus, armastus, armastus!’”. Lähempänä Tarttoa naispuoliset vieraat kukitettiin asemilla, joilla hetki viivähdettiin, niin että he tunsivat itsensä suorastaan prinsessoiksi. Tartossa Elina Vaaraa viehätti erityinen, niin kuin hän sanoo ”voimallisen nuori ja naisellinen ylevä Lydia Koidula -tunnelma”. Koidula oli aikoinaan asunutkin Tartossa ja Tarttoon liittyvät hänen ensimmäiset runokokoelmiansakin (Kallas 1935, 62). Vaikka ”armastuksen”

³ Gustav Suits ei voinut keskustella ”hyvin tuntemastaan Saima Harmajasta”, jonka esikoiskokoelma ilmestyi vasta vuonna 1932. Elina Vaara muistaa ehkä Suitsin kanssa vuonna 1937 käymiään keskusteluja.

⁴ Bergrothin upeaa matkapuvustoa seurueen suomalaismiehet, varsinkin Olavi Paavolainen ja Lauri Viljanen ihailivat. Viljanen olikin kysynyt Paavolaiselta, mikä Bergrothissa niin viehätti, jolloin tämä oli vastannut että ”erityisesti tämän garderobi yhtyneenä kantajansa säkenöivään älyyn”. – Olavi Paavolainen oli erityisen kiinnostunut naisten pukeutumisesta. Turussakin hän Silon palveluksessa ollessaan keksi mainoslauseen ”Silo luo suloa”, joka vielä 1940-luvun lopulla näkyi Turun kauppatorin laidassa olevan talon päädystä.

tunnelma oli ollut vahva jo Tallinnassa, Tarton keväässä se yhä vahvistui. Idyllisessä kaupungissa kukkivat omena-, kirsikka- ja luumupuut. Syreenit olivat Elina Vaaran lempikukkia ja tuomet muistuttivat lumivuoria. Aino Kallaksenkin ylistämät jasmiinit kuohuivat vahankeltaisine kukkineen runsaina muurien ja aitojen reunustoilla. Jotakin ylimaallisen tunnelmallista oli Elina Vaaran sanamaalailustakin päätellen noissa keväisen Tarton päivissä.

Kirjailijavieraat saatettiin Tartossa välittömästi yliopiston juhlasaliin, jossa he esittivät omaa tuotantoaan. Sen jälkeen oli vuorossa päivällinen ja Elina Vaara sai taas istua ihailemansa Gustav Suitsin pöytänaapurina. Mutkaton ja innostava Suits jatkoi Tallinnassa alkanutta kirjallista keskustelua mutta kertoili myös nuoruutensa Pariisista. Rouva Aino Suits istui pöydän toisella puolella ja aviopari muisteli myös Eino Leinoa, jota oli hoivailtu Virossa 1920-luvun alussa. Vielä Helsingissäkin Suitsit olivat ottaneet Leinon luokseen. Elina Vaaran mielestä Aino Suitsissa oli jotakin ”kalevalaista kuulautta” ja ”madonnaamaista lempeyttä”. Hän kuunteli tyyneästi hymyillen, kun hänen miehensä sopi tapaamisesta suomalaisen runoilijan kanssa seuraavaksi aamuksi Toomemäelle. Nuoren naisen mieleen jäi vuosikymmeniksi Suitsin elegantti hahmo sunnuntaiaamun usvassa. Elina Vaaran mielestä Gustav Suits muistutti nimenomaan keskustelutyyliltään jossakin mielessä Otto Mannista tai Yrjö Hirniä. Henkevät pohdinnat koskivat sillä kertaa englantilaista lyriikkaa, mutta keskustelukumppani palasi myös edellisiltana aloittamiinsa nuoruutensa Pariisin-muistoihin. Kävely Toomemäellä sunnuntaikellojen soidessa oli suomalaiselle lyriikolle unohtumaton elämys.

3. Kesä Tartossa vuonna 1937

Kirjailijavierailun aikana kehittynyt tuttavuus monen virolaisen kanssa syventyi sitten lähemmäksi ystävyudeksi myöhemmin Tatu Vaaskiven kautta. Elina Vaaran toinen avioliitto oli hajoamassa 1930-luvun puolimaissa, ja hän seurusteli Vaaskiven kanssa, joka oli tutustunut mm. Henrik Visnapuhun ase-tuttuaan vuosikymmenen alussa Helsinkiin. Kevättalvella 1936 Vaaskivi tiedotti tädilleen Lyyli Niskaselle silmin nähden hyvillään saaneensa kutsun ”sul-jettuun seuraan” Kämpiin, jossa olivat mukana Visnapuu, Albert Kivikas ja Mait Metsanurk (Tatu Vaaskivi Lyyli Niskaselle 6.3.1936, Vaaskivi 1945).

Toukokuun lopulla 1937 tavanomainen selostuskirje tädille Ouluun sisälsi sen uutisen, että Vaaskivi oli lähdössä kesäkuukausiksi Viroom. Gummerus oli luvannut rahoittaa matkan, jonka tarkoitus oli se, että kirjailija pääsisi vähäksi aikaa ”lepuuttamaan aivojaan Suomen tasavallan tomuista” (Tatu Vaaskivi Lyyli Niskaselle 21.5.1937, Vaaskivi 1945). Gummeruksen kirjallinen johtaja Esko Aaltonen saikin kesäkuun puolimaissa kirjeen, jossa Vaaskivi ilmoitti asuvansa Tarton Marian-kirkon kupeessa ja viettävänsä päiviään Toomemäellä

tai Emajoen rannoilla (Tatu Vaaskivi Esko Aaltoselle 13.6.1937, Vaaskivi 1945). Elina Vaarasta ei kirjeessä puhuta mitään eikä hänen Tarton-kesästäään ole tietoa Vaaskiven painetussa kirjekokoelmassa sen paremmin kuin Holger Lybäckin kirjoittamassa elämäkerrassakaan. Vaara ja Vaaskivi eivät tuolloin vielä olleet naimisissa, eikä heidän siis noihin aikoihin kenties ollut soveliaista matkustella ja asua yhdessä ulkomailla. Vaaskivi puhuu koko ajan omasta puolestaan ehkä senkin takia, että Gummerus kustansi vain hänen oleskelunsa Virossa. Pari vuotta myöhemmin Italian-matkalla Vaaskivi pontevasti todisteli Aaltoselle, että Elina Vaara maksaa oman matkansa. Luultavasti Elina Vaaran mukanaolo säästi kuitenkin myös Gummeruksen kustannuksia, sillä epäkäyttännöllinen Vaaskivi ei osannut hoitaa raha-asioitaan.

Esko Aaltonen sai myös tietää, että onnellinen sattuma oli heittänyt Tatu Vaaskiven tielle professori Gustav Suitsin. Herrat istuskelivat kahvila Werne-rissä, jossa usein seuraan liittyi muitakin: professori Ants Oras, tohtori August Annist, kirjailija August Alle, joskus myös professori Friedebert Tuglas. Vaaskivi kertoo suurenmoisista illoista Ants Oraksen asunnossa tai tohtori Annistin italialaistyylisessä villassa. Kesäkuun lopulla Vaaskivi kirjoittaa rahoittajalleen olevansa eurooppalaisen helteen ja kuumeisten suunnitelmien uuvuttama. Tutustuminen Tarton yliopiston maantieteen professoriin August Tammekanniin ja hänen suomalaissyntyiseen rouvaansa oli erityisen onnekas. ”Sain heinäkuun aikaiseksi asunnokseni heidän suuren ja komean huvilansa. – – Vaeltelen avarissa funkishuoneissa, kuuntelen jälkeenjäänyttä radiota, nautin ylipäänsä kaikkia ns. nykyajan mukavuuksia Tartossa harvinaisesta hygienisestä WC:stä aina suomalaiseen saunaan asti” (Tatu Vaaskivi Esko Aaltoselle 27.6.1937, Vaaskivi 1945).

Vaaskivi antaa tästä huvilasta, ”prameuden ja viihtyvyyden huipusta”, ”komeasta palatsista”, ehkä hienomman kuvan kuin talo todellisuudessa olikaan. Hän halusi mielellään loistoa ympärilleen. Vaaskiven mukaan huvilassa oli yhdeksäntoista huonetta, joissa hän tunsii asuvansa ruhtinaallisesti (Tatu Vaaskivi Esko Aaltoselle 27.6.1937, Vaaskivi 1945).⁵

Professori Tammekannin omakotitalo oli 1930-luvulla uusi ja toki kiittelemisen arvoinen. Se oli Alvar Aallon piirtämä modernin arkkitehtuurin luomus. Vielä tänä päivänä se on ajan kuluttamana ja vuosikymmenien huonon hoidon rapistuttamanakin nähtävyys. Kaksikerroksisesta talosta näkyy vielä Alvar Aallon suunnittelu, vaikka rakennuksessa on siihen alun perin kuulumatonta lisäke, joka pilaa funkistalon kaunispiirteisen ja selkeän julkisivun.⁶

⁵ Professori Eeva-Maija Tammekann on puhelinkeskustelussa syyskuun lopulla 1996 kertonut, että Vaaskiven laskelma on liioiteltu. Tuota huonemäärää ei kertynyt, vaikka olisi laskenut mukaan hygieniatilatkin.

⁶ Talo säilyi sodan aikana vähin vaurioiden, mutta vaikka Tammekannin lapset ovat saaneet sen uudestaan perheen haltuun, se on jatkuvasti vuokralaisten asuttama. Aikanaan huolella hoidettu piha on rojujen peitossa ja tonttia ympäröivä kuusi-aita on kasvanut villiksi.

Osoite on yhä sama kuin Tatu Vaaskiven kirjeissä ja Elina Vaaran muistiinpanoissa: Kreutzwald tänav 6. Paikka on hiukan keskustasta pohjoiseen luonnonkauniin Tähtveren puiston laidassa. Ennen sotaa viheralue oli laajempi. Sodan jälkeen kaupunki on kasvanut ja asutus tihentynyt. Tähtveren puisto oli Elina Vaaran mieluisa vaelluspaikka. Läheisessä Emajoessa saattoi myös uida.

Elina Vaara kirjoitti elämäkerrallisen esipuheen Tatu Vaaskiven jälkeensä jääneeseen romaaniin *Pyhä kevät* (1943) mutta ei vielä siinäkään maininnut olleensa Tartossa Vaaskiven mukana. Epäilemättä hän kuitenkin kertoo henkilökohtaisiakin muistikuvia Vaaskiven viihtymisestä. Kirjalliselle keskustelulle tuskin oli parempaa ympäristöä kuin ”Tarton hiljaiset, kesäiltaiset kadut, joiden vierillä korkeat puut, usein kynttiläkukkaiset kastanjat, kuiskivat leudossa tuulenhengessä” (Elina Vaara-Vaaskivi 1943, XII). Vasta 1970-luvun puolimaissa muistiinpanoissaan ja kirjailijahaastattelussaan Elina Vaara puhuu yhteisestä Tarton-kesästä, ”matkakumppanista” tai ”ystävästä”, harvemmin Tatu Vaaskivestä. Nuo muutamat kuukaudet ovat jääneet hänen mieleensä yhtä selvästi kuin lyhyt vierailu vuosikymmenen alussa. Hän puhuu samoista kirjailijoista, joita oli tavannut jo joitakin vuosia aikaisemmin. Yhtäpitävästi Vaaskiven kirjeiden kanssa, tai ehkä juuri niihin tukeutuen, hän mainitsee asuntoja ja osoitteita. Ensin pidettiin majaa Tarton keskustassa Marian-kirkon kuppeessa, sitten myöhemmin professori Tammekannin talossa, josta isäntäväki oli lähtenyt hellettä pakoon maalle niin kuin monet muutkin tarttolaiset.

Elina Vaara kertoo Vaaskiveä tarkemmin myös asumisesta venäläisen emigranttirouvan luona Tarton keskustassa (Vaaskiven kirjeissä osoite on Kindral pödra 5). Asunto oli aikoinaan ollut Kallasten lasten koulukotina. Vilkas vuokraemäntä kertoili tästä mielellään; olihan Aino Kallaskin vieraillut hänen luonaan. Elina Vaara aisti herkästi vanhan kulttuuriympäristön vaeltaessaan Tarton katuja. Kirkon räystäällä kirkuiivat naakat. Lyhyen kävelyreitillä varrella olivat yliopisto, vanha kivilaita, joka viime sodassa tuhoutui, ja ennen kaikkea Toomemäki. Ne olivat ihanteellisia kävelykohteita sellaiselle vaeltajalle kuin Elina Vaara. Tatu Vaaskivi on näistä kulttuurikohteista kirjoittanut sekä kirjeissään että matkaesseissään eri lehtiin. Hänen kuolemansa jälkeen näistä koottiin valikoima *Kurjet etelään* (1946).

4. Virolaisia kirjailijaystäviä

Elsa ja Martti Haavio olivat etukäteen sähköittäneet Tarttoon suomalaisten kirjailijoiden tulosta ja nämä otettiin vieraanvaraisesti vastaan. Seuraa oli riittämiin ja tarttolaiset kutsuivat kotiinsakin. Erityisen kiitoksen Elina Vaara antaa tuon kesän kirjailijaystävien tapaamisesta rouva Aino Suitsille, jonka hän tunsi jo aikaisemmalta käynniltä. Suitsien kodissa kävi yliopistoväkeä, ja Elina Vaara sai Vaaskiven kanssa osallistua myös tuon piirin teekutsuille. Siellä oli kaikki

hyvin hienostunutta ja tyylikästä. Ranskaakin siellä kuuli puhuttavan, koska useimmat läsnäolijat olivat pitkiäkin aikoja oleskelleet Pariisissa. Rouva Suits kuiskasi Elina Vaaran korvaan myös erään ”valtiosalaisuuden”. Pöydässä oli komea goottilaista arkkitehtuuria jäljittelevä kakku. Mutta tuohon kondiittorintaideteokseen ei kuitenkaan ollut sopivaa koskea. Sitä sai vain ihailla, koska se rouva Suitsin kertoman mukaan oli pöydän koriste, joka kiersi teekutsuilta toisille.

Rouva Suitsin ansiosta Elina Vaara tutustui myös lähemmin Henrik Visnapuhun, jonka runoja samoin kuin Lydia Koidulan lyyristä tuotantoa hänen oli tuona kesänä määrä kääntää suomeksi. Virolainen runoilija kutsui Elina Vaaran ja Aino Suitsin Tarton venäläiseen ravintolaan ja kertoili muistojaan Isadora Duncanista ja Sergei Jeseninistä, joiden mukana hän oli kiertänyt pitkän Eurooppaa. Illan kuluessa ravintolassa esitettiin myös venäläisiä tansseja. Visnapuu oli tyytymätön ammattitanssijoihin, jotka hänen mielestään eivät esittäneet tansseja tarpeeksi intensiivisesti. Temperamenttinen kirjailija hypähti esiintymislavalle ja näytti, kuinka niitä piti tanssia. Visnapuu liikahteli notkeasti kuin tiikeri, tömisteli jalkojaan ja teki huikeita hyppyjä. Rouva Suits kertoi Visnapuun ollessa lavalla, että tämä oli ihastunut suomalaiseseen runoilijakollegaansa jo vuosikymmenen alun vierailun aikana. Kertomansa mukaan Visnapuu ei pitänyt kovin aktiivisista naisista vaan slaavilaisittain pehmeämmistä, jollaiseksi hän Elina Vaaraa luonnehti. Illan isäntä kutsuikin Elina Vaaran muutamaksi päiväksi lyyrikontyyssijaansa ”metsataluun”. Kutsuttu oli hiukan hämmentynyt, eikä rouva Suitsinkaan ilme paljastanut mitään neuvoa. Visnapuu tuntui kuitenkin pitävän ehdotustaan luonnollisena. Olihan hänen metsätalossaan emännöitsijä ja sitä paitsi kutsu koski myös Aino Suitsia. Vierailusta ei kuitenkaan tullut mitään senkään takia, että Vaaskivestä ei tässä yhteydessä puhuttu. Visnapuu kävi kuitenkin myöhemmin Vaaskivien Helsingin-kodissa Töölönkadulla. Elina Vaaralle jäi Visnapuusta se mielikuva, että tästä säteili monisärmäinen charmi ja miehekäs voima. Monen naisen oli varmasti helppo rakastua häneen. Lyyristäkään hohtoa ei Elina Vaaran luonnehdinnasta puutu. Visnapuu oli maskuliinisuuden ihme, jonka tummissa silmissä paloi tulivuoria ja jonka runojen rytmi oli kuin tanssi. Runokäännöksistä ei tuona iltana kuitenkaan vielä puhuttu.

Elina Vaara sai mielihyväkseen tutustua myös professori Ants Orakseen, joka oli sekä luonteeltaan että käytökseltään Visnapuuta hillitympi. Pitkillä kävelyretkillä Tarton kaduilla puhuttiin paljon suomalaisesta lyriikasta, erityisesti Otto Mannisesta. Ants Oras ihaili varsinkin Otto Mannisen hienostunutta ilmaisua ja tunteen syvyyttä. Hänellä oli hyvän suomen kielen taitonsa ansiosta kyky tajuta sellaistaakin Mannisen suljettua runoa kuin ”Musa lapidaria”. Huvittavana lisäpiirteenä Oraksen maailmanmiehen käytökseen Elina Vaara lisäsi sen, että tämä tarjosi naisseuralaiselleen savuketta kadulla. Kun Elina Vaara siitä vähän hämmentyneenä kieltäytyi, Oras sanoi, että se, mikä

on sopivaa Oxfordissa ja Cambridgessa, saa kelvata myös Tartossa. Suomalainen runoilija näytti myös omia käännöksiään, joita hän oli tehnyt englantilaisesta ja virolaisesta lyriikasta. Oras syventyi perusteellisesti lukemaansa ja lausui hillitysti mielipiteensä. Vaaskivi puolestaan puhuu Oraksesta kielitieteellisenä ihmeenä, ehkä vähän liioitellenkin, tämä kun puhui ”niin kuin vettä” englantia, espanjaa, ranskaa, venäjää, puolaa, unkaria, ruotsia, tanskaa, norjaa ja suomea sekä siteerasi kaikenkielisiä runoja, myös kreikkalaisia (Tatu Vaaskivi Lyyli Niskaselle 29.6.1937, Vaaskivi 1945).

Elina Vaaran yksi muistettavimmista kirjallisista tuttavuuksista oli Friedebert Tuglas. Rouva Elo Tuglas oli joskus mukana Tarton katuja vaellettaessa, mutta usein Elina Vaara kuunteli yksinkin Tuglasin älykkäitä analyyseja. Ne koskivat milloin runoutta, milloin yleensä kulttuurielämää. Seuralainen saattoi esittää hyvinkin kyynisiä arvioiteja silloisen sivilisaation vähittäisestä arkipäiväistymisestä ja yhdenmukaistumisesta. Tarton kauppojen näyteikkunatkin olivat hänen mielestään täynnä samaa rihkamaa kuin muuallakin. Väkevää ja aitoa on vasta oman maanosamme ulkopuolella, kun ylitetään Väli-meri ja siirrytään Afrikan puolelle. Tuglas oli Elina Vaaran mielestä henkevä ja valpas havainnoitsija, joka eritteli kaikkea näkemäänsä estetiikan ja kulttuurihistorian kannalta.

5. Virolaisen runouden käännökset

Elina Vaara oli lupautunut kääntämään virolaista lyriikkaa Elsa Enäjärvi-Haavion tekeillä olevaan antologiaan. *Eestin runotar* ilmestyikin sitten kolme vuotta myöhemmin, ja toimittaja itse kirjoitti siihen laajan katsauksen Viron lyriikasta Lydia Koidulasta 1930-luvun loppuun. Elina Vaara suomensi Lydia Koidulan ja Henrik Visnapuun tuotantoa. Antologian toimittaja laati runoista suorasanaisten ehdotuksen käännöksen pohjaksi, koska Elina Vaara ei lyhyen oleskelunsa aikana oppinut viron kieltä tarpeeksi hyvin.

Lydia Koidulan runoja on *Eestin runottaressa* viisi, näistä neljä Elina Vaaran kääntämiä. Esipuheessaan Elsa Enäjärvi-Haavio puhuu Koidulan suuresta haltioitumisen kyvystä varsinkin silloin, kun tämä kirjoittaa isänmaanrakkautta tai kiintymyksestä kotiseutuun (Haavio 1940, 3). Elina Vaara varmaan tunsu sielunsukuisuutta käännettäväänsä kohtaan juuri tuon haltioitumisen lahjan takia, josta hän omassakin lyyrikontyössään on sanonut olevansa kiitollinen. Elsa Enäjärvi-Haavio mainitsee Koidulan runouden tunnusmerkiksi myös musikaalisesti aaltoilevat säkeet, jotka tulkitsevat herkästi lyyriikon luonnon-tunnetta. Tämänkin tunnusmerkin Vaara tunsu omakseen.

Tosin Elina Vaara saattoi hiukan vieroksua Koidulan isänmaallista paatosta, joka ei Aino Kallaksenkaan mielestä ole aivan vapaa paisutetusta kaunopuheisuudesta ja sanahelinästä. Runoilija on elämäkerran tekijän mukaan viro-

lainen Jeanne d'Arc, joka rakkauselämän sijaan on saanut kohtalolta lahjaksi kiihkeän isänmaallisen tunteen (Kallas 1935, 68 ja 147). Koidula puhuikin mielellään ”pyhästä Eestistä”, jonka povelle on hyvä päästä ”kerran viime unehen” (”Eestin multa ja eestiläinen sydän”). Hänen lyriikassaan pilvet, tuuli, kukat, kaikki luonnon pienet osaset todistavat isänmaan kauneudesta. Synkkien aikojen jälkeen isänmaalle koittaa uusi huomen:

Nosta pääsi, pieni kukka!
 Aamunkoi jo valtaan käy!
 Huikaisten sen säteet lankee,
 enää kyyneltä ei näy!
 (”Miksi itket?”)

Niin ikään runossa ”Tarina” ylitsevuotavan runsas luonto viestii kotimaan ihanuutta. Raikas aamutuuli telmii puiden latvoissa. Vainiot, laaksot ja haat saavat keväisen helmenhohteen. Kukkiivat puut, tammets ja koivut, kietovat runoilijan syleilyynsä. Runon rytmikin on kuin kiitävä tuuli, joka kiirehtii Eestintmaan rannoille ja yli koko pyhän Maarjamaan:

Eestinmaan armaan
 virvoitan parmaan,
 syleilen peltoja, metsiä siellä –
 kaikki mua tiellä
 katsoo kuin taivaista lähdeettä päin.

Elina Vaara on tavoittanut aidosti Lydia Koidulan runon rientävän rytmin, joka raikkaan tuulen tavoin vertauskuvallisestikin siivittää kansallisen heräämisen intoa. Hänen kääntämästään neljästä Koidulan runosta kolmessa toistuu rytmisen sana *laulu*, *laulelo*.

Mikä oli Elina Vaaran henkilökohtainen suhde Lydia Koidulaan? Siitä hän ei ole tehnyt selkoa. Mistään ei käy selville, oliko hän tutustunut esimerkiksi Aino Kallaksen Koidula-elämäkertaan, josta pari vuotta aikaisemmin oli ilmestynyt uusintapainos. Oliko hän ollut kuulemassa Aino Kallaksen esitelmää Lydia Koidulasta vähän ennen Viron-matkaansa? (Näistä ks. Laitinen 1995, 375.) Tämä herättää kiinnostusta sen takia, että toinen Elina Vaaran *Eestin runottareen* kääntämistä runoilijoista, Henrik Visnapuu, saa hänen muistelmaluonnoksissaan ja kirjailijahaastattelussaan enemmän huomiota kuin kukaan muu virolainen kirjailija. Hän puhuu Visnapuusta suorastaan innostuneesti. Vaikka Tarton venäläisen ravintolan votkanhöyryinen ilmapiiri, niin kuin hän sanoo, ei ollutkaan omiaan herättämään lyyristä tunnelmaa eikä käännöksistäkään puhuttu, hän vaistosi illan isännässä romantikon ja hienostuneen maailmanmiehen. *Eestin runottaren* esipuheessa Elsa Enäjärvi-Haaviokin esittelee Visnapuun siurulaisen runoilijaryhmän jäsenenä, josta hän käyttää arvonimeä ”poesiain kuningas” (Haavio 1940, 30). Luonnon ja rakkauden tulkitsijana tämän musikaalisuuskin pääsee oikeuksiinsa, ja se varmaan oli omiaan

lähentämään häntä myös Elina Vaaran lyyriseen laatuun. Visnapuun maskuliinisuus taas ilmenee esipuheen kirjoittajan mukaan siinä, että hän avoimesti kuvailee seksuaalisia kokemuksiaan. Haltioitunut lemmenlyriikka ja boheemirunous viehättivät erityisesti naispuolisia lukijoita. Visnapuu oli kuitenkin virolaisten lyyrikoiden joukossa Gustav Suitsin ohella myös poliittinen ja yhteiskunnallinen ihminen. Hänen runoissaan kaikuu hätähuuto väkivaltaa vastaan ja hän puhuu vihollisenkin veljeyden puolesta. Isänmaallista päätostakaan ei Visnapuun runoudesta puutu, ja se taas lähentää häntä Koidulaan (Haavio 1940, 30–33).

Elina Vaara halusi kuulla myös omin korvin Visnapuun runouden rytmejä lukemalla ääneen alkutekstiiä. Se oli yleensäkin hänen tapansa aloittaa uuteen kieleen tutustuminen ja runouden kääntäminen (Haavikko 1976, 122). Rytmihän oli Elina Vaaran omassakin lyriikassa ensiarvoisen tärkeä elementti, ja sen hän halusi mahdollisimman alkuperäisenä säilyttää myös käännoksissään. Visnapuun runojen rytmissä oli hänen mielestään oikullista elämäniloa ja kiihkeätä tuskaa, jonka saattoi aistia myös runoilijan elämännäkemyksessä.

Elina Vaara sai antologian toimittajalta käännoistyön edistyessä Visnapuun kokoelmia (Elsa Enäjärvi-Haavio Elina Vaaralle 9.12.1937) ja suorasanaisia versioita toivotuista runoista. Valikoimaan tuli yksitoista näytettä Visnapuulta, näistä kuusi Elina Vaaran kääntämiä.

Visnapuun runoissa on henkilökohtaisempi tunteen palo kuin Lydia Koidulan haltiokkaan isänmaallisuuden sävyttämässä säikeissä. Rohkea heittäytyminen elämään pettymyksen uhallakin näkyy esimerkiksi runossa ”Iäisesti”:

läks suotu mulle mieli synkkä on,
 hullun riemukas,
 hellä, karmea näin.
 Lempes valtaan nyt lumottuna jäin.
 Sykkii omanas
 sydän autuas.

Rakastetun läheisyydessäkin runoilija tuntee sekä tuskaa että riemua. Elina Vaara sai ilmaistuksi sekä ilon että murheen sävyjä Visnapuun runoissa. ”Väsyin vuottaessa / petyin luottaessa” Visnapuu Vaaran tulkitsemana lausuu runossaan ”Luopumus”, jossa tuskan palo lopulta muuttuu lauluksi. Viihtyisän rauhan runoilija löytää metsätalossaan, jonne tunteen myrskyt eivät pääse häiritsemään. ”En tahdo enää intohimon juomaa, / jäi suudelmille auliit huulet.” Talo odottaa hiljaa kuin juhlan kynnyksellä ja ”vuoteen valkoraiti” on koske-maton. ”Metsätalo”-runossa on myös sitä luonnonrakkautta, joka on Elsa Enäjärvi-Haavion mukaan Visnapuun lyriikan aatelismerkki (Haavio 1940, 33). Maailmanmatkoistaan huolimatta runoilija on Pohjolan luonnon ylistäjä, joka musikaalisuudellaan ja herkällä kosketuksellaan on loihittanut esiin kotiseutunsa kuultavan valohämyn (”Yli kotimäen”). Mutta häntä on vahvasti vetänyt puoleensa myös Pohjolan talvi, lumi ja jää (Haavio 1940, 33 ”Lunta lankes”).

Elina Vaarakin on Visnapuun säkeissä hyvin tavoittanut lumen ja jään kylmyyden, jota hän ei omassa lyriikassaan ole paljon kuvannut.

Jouluyön syntymälegenda keskellä virolaista talvimaisemaa on Elina Vaaran suomennoksessa säilyttänyt säteilevän hohteensa:

Tuli räiskyen paloi. Päällä mäen
neitseen, vastasyntynyt povella, näen.
Oli tyyni, oli joulu, oli ilta.

Olin ihmeen iskemä, sanaton.
Mitä näen, mietin, lumoa on.
Oli outoa, kylmää, oli ilta.

(”Jouluyö”)

Antologiaan valittujen runojen joukko on ehkä ollut myös toimittajan valinta, koska vuoropuhelu esipuheen ja runonäytteiden välillä on saumatonta. Elsa Enäjärvi-Haavio tunsu erittäin hyvin *Eestin runottaressa* esiteltujen lyyrikoiden koko tuotannon. Hän saattoi valita heidän kokoelmistaan tyypillisiä ja edustavia näytteitä, joiden ymmärtämistä hän sitten syvensi johdantoesseessään.

Elina Vaara ei ole vironkielisestä käännöstyöstään paljon puhunut, ei muistiinpanoissaan eikä kirjailijahaastattelussaan. Siitä ei tullut hänelle taloudellisesti tuottoisaa ammattityötä, eihän pieni kieliryhmä tarjonnut tähän mahdollisuksiakaan. Hänen ei ollut pakko edes opiskella viron kieltä sosiaalista yhteydenpitoa varten, koska jokapäiväisessä seurustelussa virolaiset ystävät puhuivat suomea. Elina Vaara oli sitä paitsi jo 1930-luvun puolimaissa innostunut italian kielestä, josta tuli hänelle käännöstyötä ajatellen tärkeämpi väline. Hänhän piti kääntämistä varsinaisena ammattityönään, vaikka omiakin kokoelmia kertyi lähes parikymmentä. Italiaan syntyi kestävä suhde ensin Tatu Vaaskiven kanssa kesällä 1939 ja sitten vuosikausiksi sodan jälkeen. Hän oleskeli Italiassa kääntäessään Torquato Tasson *Vapautetun Jerusalemin* ja Dante Alighierin *Jumalaisen näytelmän*. Suhteet Suomenlahden eteläpuoliseen kirjalliseen maailmaan sen sijaan vaikeutuivat sodan jälkeen ja yhteydenpito virolaisiin kirjailijaystäviin katkesi kokonaan.

6. Elina Vaaran Tartossa syntynyt runous

Elina Vaara julkaisi Viron-matkan jälkeen syksyllä 1937 runokokoelman *Yön ja auringon kehät*. Tatu Vaaskivi kirjoitti kokoelmasta haltioituneen lausunnon kustantajalle⁷, ja monet muutkin ovat tunnustaneet sen runoilijan kyp-

⁷ Tämä lausunto on myöhemmin julkaistu aikakauslehdessä *Aamu* 1–2/1938; viittaukseni kohdistuvat tähän.

syyskauden suureksi saavutukseksi. Unto Kupiainen sanoo, että *Yön ja auringon kehät* on monisärmäinen, hyvinkin draamallinen taideteos (Kupiainen 1948, 431). Rafael Koskimiehen mielestä kokoelma kuvastaa täyteen kypsyyteensä ehtineen naisen tuntoja ja on koko suomalaista lyriikkaa ajatellen yksi 1930-luvun suurimmista runoluomista (Koskimies 1939, 206).

Kokoelmassa on paljon puutarharunoja, joiden aineksia Elina Vaara sanoo saaneensa Tartosta. Tähtveren puisto ja Emajoen rannat olivat kummallekin suomalaisvieraalle mieluisia vaelluspaikkoja. Tosin he jo Helsingissäkin olivat hankkiutuneet puistoihin ja erityisesti Yliopiston kasvitieteelliseen puutarhaan, koska Vaaskivi oli jo kouluajoista alkaen ollut innokas luonnontutkija. Hänen Viron-kirjeissäänkin on mainintoja kesän 1937 kasvi- ja eläinhavainnoista, ja professori Tammekannin laaja maantieteellinen kirjasto luonnollisesti kiinnosti häntä. Elina Vaara muistaa varjoisten puistojen kastanjat, ja erityisesti kukkivat puut ja pensaat inspiroivat hänen lyyristä mielikuvitustaan. Jasmiinien vahankeltaiset kukat tuoksuivat huumaavasti ja sireenien valkeat kukkatertut olivat runsaammat kuin Suomessa.

Korkeat, tummat kastanjat soi,
suruni hengen kun niihin loi –
hengen loi, huminan toi.

Kuuma aurinko, kylmä kuu –
pionit, valkea jasmiinipuu –
("Vaeltava murhe")

Yön ja auringon kehät -kokoelman toisessa sikermässä on paljon puutarharunoja, joissa on eksoottista loistoa. Sikermän viidessä runossa toistuu sana *puutarha*: "Ehtoolinnun puutarha", "Hiljainen puutarha", "Iltaruskon puutarha", "Hämärä puutarha" ja "Pimeä puutarha". Runot ovat miltei sensuaalisia puutarhanäkyjä, joissa voi havaita tunnustuksellista keskuslyriikkaa. Puutarha hehkuu jo runojen nimissä tummansävyisesti, eikä runojen pohjavire aina onnellinen olekaan. Tähtveren puistossa kukkivista puista ja satakielen laulusta huolimatta Elina Vaaran runoissa on surumielinen sävy. Hän kaipasi Suomeen jääneitä lapsiaan katsellessaan puistossa leikkiviä pienokaisia.

Oi lapset omat luotani mun poissa
ja täällä sentään, luona sydämen
kuin kukka-oksat multaa hyväillen
on hellät, kirkkaat aamun pisaroissa!
("Aamu")

Elina Vaara tunsi itsensä yksinäiseksikin Vaaskiven kulkiessa omia teitään tai viihtyessä kirjailijatovereiden kanssa oluttuvissa ja pitkillä kävelyretkillä. Säteilevät päivät eivät pystyneet kätkemään runoissakin ilmenevää alakuloista sävyä. Siitä on hyvänä esimerkkinä "Outo suvi":

Auringossa puhkeavat
värihehkuun kukkalavat:
peittyä valmuin, orvokein ja päivänkukin maa
Vasta keskivyöllä
sade valittaa.

Sade laulaa, nyyhkii,
lauha tuuli pyyhkii
ohimoita niin kuin arvais sydänsurun tään.
Vaikeasti enää
toivun elämään.

Vaikeasti haavat
syvät umpeen saavat.
Ilman kättä ystävän on tyly, kuollut maa,
niin kuin kylmä, kaunis,
kaunis hautuunmaa.

Samanlainen melankolinen sävy on myös runossa ”Pimeä puutarha”. Lehväkaton alle kuuluu lintujen liverrys, mutta ”oi linnut, tuskin hurman laulujenne/tajuta ehdin, kun jo tuntui kalman enne”.

Elina Vaaran masennus ja yksinäisyyden pelko ei kuitenkaan johtunut yksin kaipauksesta lasten luo. Syy oli syvemmällä. Runoilija muistelee vielä vuosikymmenien jälkeen sitä iltaa, jolloin Henrik Visnapuu kutsui hänet ja rouva Suitsin metsätaloonsa vierailulle, ja totesi kieltäytymisensä osittaiseksi syyksi: ”Mutta minun sydämeni oli ankkuroitu liian syviin ja synkkiin vesiin.”

Kysymys oli myös Tatu Vaaskiven ongelmallisesta ja vaikeasta luonteesta, josta tämä jo seurustelun alkuvaiheessa oli ystävätärtään varoittanut. Kirjailijoiden kiintymys oli kyllä molemminpuolista, mutta yhdessäolosta seurasi paljon ongelmiakin. Elina Vaara oli monissa 1930-luvun puolivälissä Vaaskivelle lähettämissään kirjeissä epäillyt suhteen kestävyyttä, vaikka olikin ystävänsä mieltynyt ja arvosti tämän kirjallista lahjakkuutta. Hän ei voinut eikä halunnutkaan erota, mutta toisaalta joskus oli vaikea jatkaa yhteiselämää. Ongelmat eivät suinkaan olleet sattumanvaraisia ja tilapäisiä vaan jatkuivat halki vuosien Suomessa, Virossa, Italiassa ja Ruotsissa. Vaaskivi oli luonteeltaan samanaikaisesti sekä itsekäs että epäitsekäs, nöyrä ja kopea, hallitsevaakin. Matkakumppani saattoi Tartossakin kadota pitkiksi ajoiksi ilmoittamatta takaisintulostaan, ja Elina Vaara jäi yksin suureen huvilaan. Joskus taas Vaaskivi heittäytyi aivan umpimieliseksi ja sulkeutui täysin itseensä. Sitten hänestä jälleen sukeutui vilkas ja loistava seuramies. Luultavasti hän näytti nämä parhaat puolensa nimenomaan miehille, niille kirjailijoille, joita hän ihaili. Oikuttelupuuskiaan läheisille hän katui, mutta ne toistuivat.

Eräänä yönä Elina Vaara joutui Tartossa suoranaisten paniikin valtaan, kun äkkiä puhkesi hirvittävä ukonilma. Hän oli aivan yksin talossa, kun myrsky

raivosi ympärillä, salamat sinkoilivat ja jyrähdykset vapisuttivat seiniä.⁸ Kauhuntunteista syntyi runo ”Ukkos-yö”, jossa synkkyys näkyy sekä meteorologisena että psyykkisenä. Runoilija pakeni kuumaa, tukahduttavaa yötä ulos puistoon, kastanjoiden alle. Äkkiä taivas repesi:

Lähellä maata
 kirkaat salamat lyö.
 Repeää kahtia
 pilvien vaipat,
 iskevät kylmät, kipeät raipat
 kenttää vihreää.

Hädissään runon kirjoittaja kääntyy Kristuksen puoleen ja pyytää, ettei tämä kulkisi ohi, jos tulisi vastaan hämärien holvistojen alla: ”Selitä Sinä,/ joka olet hyvä,/ mitä on kaikki tää?” Runon taustalla on todellinen ukkosyö, mutta runo on vertauskuvallinen. Elina Vaara sanoo katkerimman pettymyksen tässä runossa olevan peiteltyä. Hän jätti julkaistusta versiosta pois pahimman säikähdyksensä. Vaaskivi puhuu kuitenkin Söderströmille antamassaan lausunnossa tämän runon *ilmestyksellisyydestä* (Vaaskivi 1938), ja sitähan runo onkin taivaan valtojen riehuessa ihmisten päiden yllä.

Kokoelma *Yön ja auringon kehät* on jo nimessäänkin vertauskuvallinen. Siinä näkyy myös Elina Vaaran suhde Vaaskiveen. Aurinko on yhteinen rakkaus, mutta nimessä on myös aavistus lähenevästä pimeydestä. Yhteiseen vaelukseen Vaaskiven kanssa sisältyi sekä yötä että aurinkoa. Mutta Elina Vaara sanoo kirjailijahaastattelussaan vuosikymmeniä myöhemmin, että aurinko on yötä voitollisempi. Kokoelman symboliikkaa voisi luonnehtia hänen mukaansa näinkin: Aurinko on siinä yhteinen rakkaus kauneuteen ja totuuden etsimiseen ihmisestä ja hänen jumalastaan. Yön kehää kiertävät monet uhat ja pelot sekä kauhut ja aavistukset yhä tihenevästä pimeydestä. Mutta mitä pitemmälle aika kului, sitä voitollisemmalta runoilijasta tuntui auringon kehä. Aurinko voitti lopulta kuitenkin. Näin siitähän huolimatta, että Elina Vaaran pahat aavistukset Vaaskiven sielullisesta sairaudesta näyttivät vuosien kuluessa yhä aiheellisemmilta. Hän pelkäsi, että pahempaakin elämästä vieraantumista olisi voinut olla edessä, elleivät miehen fyysiset voimat olisi kuluneet loppuun.

Elina Vaara ei antanut Tarton synkkien aavistusten kuitenkaan pelottaa itseään. Pariskunta palasi Viroota Suomeen syyskuun lopussa ja lokakuussa he menivät naimisiin. Tatu Vaaskiven intensiivinen julkaisutoiminta oli vasta alussa, mutta Elina Vaaran seuraava kokoelma ilmestyi vasta aviomiehen kuoleman jälkeen.

⁸ Ukonilmat saattoivat Tartossa olla hyvinkin oikullisia ja paikallisia. Toisella puolella kaupunkia oli tyynä ja rauhallista, kun toisella pauhasi hirvittävä ukkonen. Kiitän professori Eeva-Maija Tammekannia sekä tästä tiedosta että kotitaloa ja yleensäkin Tarttoa koskevista tiedoista.

Elina Vaaran Viron-matka kesällä 1937 oli ajallisesti lyhyt. Se painui häneltä itseltäänkin muistin takalokeroihin, kun hän pääsi Vaaskiven kanssa unelmamatkalle Italiaan juuri suursodan aattona. Pian yhteydet virolaisiin kirjailijoihin katkesivat dramaattisesti muiltakin suomalaiskollegoilta kuin Elina Vaaralta ja Tatu Vaaskiveltä. Myöhemmistä suhteista sen paremmin virolaisiin pakolaiskirjailijoihin kuin Neuvosto-Virossakaan asuviin taas ei ole todistettavia tietoja Elina Vaaran kirjallisessa jäämistössä.

LÄHTEET

Painamattomat (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkistossa)

- Elina Vaaran kirjailijahaastattelut, nauhoina vuosilta 1974–1975. Haastattelijat Toini Havu ja Ritva Haavikko.
 Elina Vaaran kirjallinen jäämistö, käsikirjoituksina, järjestänyt Hilpi Saure.
 Elina Vaaran kirjeet Katri Valalle.
 Elina Vaaran kirjeet Kaarina Höglundille (Anna Kaari).
 Eeva-Maija Tammekann, tiedonannot puhelinkeskusteluissa syksyllä 1996.

Painetut

- Eestiläiset kirjailijat Suomen vierailustaan. *Tulenkantajat 9–10/1930*.
 EKLUND, ELSA 1922: Kansansa ensimmäinen runoilija. Virolainen nuorukainen Kristian Jaak Peterson. *Nuori Voima*.
 HAAVIKKO, RITVA (toim.) 1976: *Kirjailijat puhuvat. Tulenkantajat*. Vaasa.
 HAAVIO, ELSA 1940: Viron uudenaikainen lyriikka. Esipuhe antologiaan *Eestin runotar*. Porvoo.
 HAAVIO, MARTTI 1924: Sininen purje. Lyhyitä näytteitä Viron nuorimmasta lyriikasta. *Tulenkantajat. Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin albumi*.
 KALLAS, AINO 1935: *Tähdenlento. Virolaisen runoilijattaren Koidulan elämä*. 2. laajennettu painos. Helsinki.
 KOSKIMIES, RAFAEL 1949: *Elävä kansalliskirjallisuus. Suomalaisen hengen vaiheita 1860–1940*. III. Helsinki.
 KUPIAINEN, UNTO 1948: *Suomalainen lyriikka Juhani Siljosta Kaarlo Sarkiaan*. Porvoo.
 LAITINEN, KAI 1995: *Aino Kallaksen mestarivuodet. Tutkimus hänen tuotantonsa päälinjoista ja taustasta 1922–1956*. Keuruu.
 SAARENHEIMO, KERTTU 1966: *Tulenkantajat. Ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla*. Porvoo.
 SEMPER, J. 1930: Soome kirjanikkudel külas. *Looming* 6/1930.
 ——— 1931: Soome kirjanikkudel külaskäigu järel. *Looming* 6/1931.
Suomen Kuvalehti 17. 5. 1930.
 TYNNI-HAAVIO, AALE 1978: *Olen vielä kaukana. Martti Haavio – P. Mustapää 20-luvun maise-massa*. Porvoo.
 VAARA-VAASKIVI, ELINA 1943: Elämäkerrallinen esipuhe Tatu Vaaskiven romaaniin *Pyhä kevät*. Porvoo.
 VAASKIVI, TATU 1945: *Kutsumus. Kirjeitä vuosilta 1927–1942*. Toim. MARTTI HAAVIO. Porvoo.
 ——— 1938: Yön ja auringon kehät. *Aamu* 1–2/1938.
 VILJANEN, LAURI 1930: Eestin kautta Eurooppaan. *Tulenkantajat 9–10/1930*.

KERTTU SAARENHEIMO: *Elina Vaara und Estland*

Elina Vaara gelangte vermutlich zu Beginn der 20er Jahre dieses Jahrhunderts zum ersten Mal mit der estnischen Literatur in Berührung durch die Vermittlung ihrer Freunde, die zur Gruppe der "Feuerträger" gehörten. Katri Vala empfahl ihr die Lektüre der Novellen von Friedebert Tuglas, und in den von den jungen Literaten gern gelesenen Zeitschriften fand Vaara Berichte von Elsa Enäjärvi und Martti Haavio über die estnischen Schriftsteller und auch Übersetzungen aus deren Schaffen.

Im Jahr 1931 bot sich ihr die Gelegenheit, mit einer finnischen Schriftstellerdelegation für einige Tage Tallinn und Tartu zu besuchen. Dabei blieben ihr insbesondere die frühlinghaften Tage in Tartu jahrzehntelang ganz besonders in Erinnerung. Sie lernte auch viele estnische Kollegen kennen, mit denen sie dann später Ende der 20er engeren Kontakt hatte.

Elina Vaara und Tatu Vaaskivi verbrachten den Sommer 1937 mit schriftlichen Arbeiten in Tartu. Erstere übersetzte estnische Lyrik ins Finnische für die von Elsa Enäjärvi-Haavio zusammengestellte Antologie *Eestin runotar* (Estlands Muse) (1940) und vervollständigte ihre eigene Gedichtsammlung *Yön ja auringon kehät* (Mond- und Sonnenhof).

Elsa und Martti Haavio hatten schon im voraus den Besuch der finnischen Schriftstellern in Tartu angemeldet und die Gäste wurden gastfreundlich empfangen. Vor allem Frau Aino Suits wurde es nicht müde, Elina Vaara in die Universitätskreise einzuführen und Begegnungen mit Schriftstellern zu arrangieren. Zunächst wohnten Vaara und Vaaskivi im Zentrum von Tartu, aber bald durften sie in das Eigenheim von Geographieprofessor Tammekann einziehen, das am Rande des schönen Naturparks Tähtvere lag. Dort streifte Elina Vaara gern umher und schwamm im Emajõgi-Fluss. Aino Suits machte sie mit vielen Schriftstellern bekannt, mit denen die finnische Dichterin auf langen Spaziergängen in den schattigen Strassen von Tartu ihre Meinung austauschen konnte. Gustav Suits kannte sie schon von ihrem ersten Besuch her, aber nun lernte Elina Vaara auch Ants Oras, Friedebert Tuglas und Henrik Visnapuu kennen. Letzterer war aus dem Grunde wichtig, weil Vaara neben dem Werk von Lydia Koidula auch seine Gedichte für die kommende Antologie übersetzte. Visnapuu, der einen starken persönlichen Eindruck auf Elina Vaara machte, besuchte auch das Heim der Vaaskivis in Helsinki.

In Tartu erhielt Elina Vaara auch Impulse für ihre im Jahr 1937 erschienene Gedichtsammlung, die u. a. viele Gartengedichte enthält. Auch hat sie erwähnt, dass viele ihrer bekennishaf Verse mit den Stimmungen während der Zeit in Tartu zusammenhängen.

